

KULTUURIMINISTEERIUM

kaasav disain

Veronika Valk

arhitektuuri- ja disaininõunik

08.05.2015

universaalne disain

- mis see on?
- kellele see on suunatud?
- miks see on vajalik?
- häid näiteid?
- kuidas disainiprotsess üldse käib?
- kuidas kaasatakse sihtrühmi?

kõiki kaasava elukeskkonna kavandamine ja loomine

- juhendmaterjal

<http://www.abivahendikeskus.astangu.ee/kaasav-elukeskkond/juhendmaterjal.html>

- tellinud Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskus
- koostanud laiapõhjaline töögrupp, mille eesotsas Eesti Kunstiakadeemia, Eesti Disainikeskus, Eesti Arhitektide Liit
- toimetanud Ruth-Helene Melioranski, Veronika Valk, Andres Levald

Kaasav disain (ingl *inclusive design*; kasutusel ka analoogse tähendusega terminid universaalne disain *universal design*, disain kõigile *design for all*) ei ole oma olemuselt uus disainivaldkond ega eraldi disaini eriala, vaid spetsiaalne lähenemiseviis kujundamisele ja projekteerimisele, kus loojad võtavad arvesse võimalikult laia kasutajategrupi vajadusi ja huve, olenemata kasutaja eest või võimetest. Tegemist on laiatarbekaupade, keskkondade, hoonete ja teenuste disainiga, mille tulemus on ilma kohandusteta kasutatav ja ligipääsetav nii paljudele inimestele kui võimalik ja mõistlik. Rahuldades nii nende inimeste vajadusi, kellele toote või keskkonna kasutamine oli probleemne või võimatu, parandab kaasav disain kasutuskogemust ka kõigil teistel. Lihtsustatult öeldes on kaasav disain parem disain.^[1]

Kaasava disaini rakendamise peamine eesmärk on tagada teistega võrdsed võimalused ning võrdne ühiskonnas osalemine neile inimestele, kes on piiratud toimetulekuvõimega, eemaldades olemasolevad tõkked ning takistades uute tõkete tekkimist.* Mõiste universaalne disain kätkeb endas uut laadi mõtlemist, kuna esitab võrdsete võimaluste osas kõrgemaid

---

* Mõistega "piiratud toimetulek" või "toimetulekulangus" peetakse silmas kehaosa või keha füüsilise või vaimse toime kadu, tõrget või muul moel alanenud toimet. "Puue" tekib, kui üksikisiku vajaduste ja teda ümbritseva keskkonna kujunduse või funktsiooni vahel pole kooskõla. Peamine väljakutse on tagada täielik kaasatus ning võrdsed võimalused läbi ühiskonna kujunduse. (Väljavõte NOU 2005:8 Võrdsus ja ligipääsetavus ja NOU 2001:22 Kasutajast kodanikuni).

nõudmisi, kui seda on alanenud toimetulekuvõimega isikute suhtes rakendatav ligipääsetavuse mõiste. Kui puudega inimestele on ligipääsetavuse küsimust võimalik lahendada erimeetmetega, siis kaasava disaini puhul peab lahendus vastama kõikide kasutajate vajadustele. Disaini või kujundamise all peetakse silmas kõikide keskkonna kujundamisega seotud tööprotsesside ühist nimetajat. Siia alla käib ühiskonna planeerimine, ruumiline planeerimine, arhitektuur, ehitus, tootearendus ja nii edasi.

Rahvastik koosneb inimestest, kellel on väga erinevad võimed ja oskused, kogemused, soovid ning arvamused. Väga paljud organisatsioonid juba teevad turu- ja kasutajauuringuid, mis õigel ajal, õige fookusega ja sobiva disaini raamistikus läbi viiduna võivad anda väärtuslikku lisa probleemide ja võimaluste mõistmisele. Laialt on levinud arvamus, et keegi on kas sügava puudega või täiesti terve, kuid tegelikkuses on nende vaheliste võimaluste skaala kõigis ühiskondades väga lai. Sellise kvantitatiivse rahvastiku statistika mõistmine võib anda väärtuslikku sisendit disainiotsuste langetamisel. Iga disainiprotsessi jooksul langetatud otsus mõjutab kasutatavust ja tarbijate rahulolu. Kaasava disaini printsiipide rakendamise eesmärgiks on nii funktsionaalsus, kasutatavus, ihaldusväärsus kui ka majanduslik tasuvus.^[2]

Kaasav disain ei ole lihtsalt tööetapp, mida saaks lisada disainiprotsessile, ega ühe spetsiifilise oskuse või võimekuse vähenemise kompenseerimine. Philipsi 2004. aastal teostatud uuring tõi välja, et kahel kolmandikul elanikkonnast on raskusi tehnoloogiliste toodete kasutamisel.^[3] Tehnoloogia-toote kasutamine oli lihtne vaid kolmandikule kõigist 1500st uuritust, liigagi paljudes tekitas see frustratsiooni või oli toote kasutamine põhjendamatult keeruline. Kaasav disain on süsteemne ja terviklik lähenemine kogu kujundus- ja arendusprotsessile läbi väga laia kasutajateringi vajaduste arvestamise ning selle tulemuseks on ihaldusväärsed ja rahuldust pakkuvad laiatarbekaubad.^[2]

Kaasava disaini arengu algfaasiks võib pidada eelmise sajandi keskpaigas tekkinud takistustevaba (*barrier-free*) ning ligipääsetava (*accessible*) ehitise või keskkonna projekteerimise nõudeid. Tänapäevaks on mõistetud, et ainult ligipääsust jääb väheks ning oluline on teenuse tarbimine ning ühiskonnaelus osalemise tagamine. Seetõttu on ka eestikeelse mõistena *kaasav disain* märksa paremini eesmäärke kattev.

Kaasava disainiga paralleelselt on arenenud disainimeetod *kasutajakeskne disain* (*user-centred design*), mille keskmes on inimene ehk kasutaja uue idee arendamisfaasist kuni toote utiliseerimiseni. Kuigi selle meetodi puhul on fookus inimestel, arvestatakse arendusprotsessi raames ka teisi näitajaid, nt majanduslikke, tehnoloogilisi jne. Kasutajakesksel ja kaasaval disainil on mitmeid omavahel kattuvaid eesmäärke ja väljundeid, mistõttu tutvustab käesoleva juhendmaterjali [disainimeetodite peatükk](#) kaasava disainiga haakuvaid teemasid täpsemalt.

Kaasav elukeskkond peab järgima järgmisi printsiipe:

- **austus** – keskkond peab austama kõiki erinevaid kasutajaid, keegi ei tohi tunda end väljajäetuna ning kõigil peab olema sellele ligipääs;
- **turvalisus** – ligipäätav keskkond peab olema riskivaba kõigile kasutajatele; kõik elemendid, millest keskkond koosneb, peavad arvestama eelkõige ohutust (libisemisvastased põrandad, ei ole hõlpsasti eralduvaid elemente jne);
- **tervislikkus** – keskkond peab propageerima tervislikku eluviisi ja kasutust ning ei tohi olla ohuks kellegi tervisele ega põhjustada probleeme tervisehäädadega kasutajatele, nt allergikutele;
- **funktsionaalsus** – keskkonna esmane funktsioon peab olema tarbitav kõigi poolt ilma probleemideta;
- **arusaadavus** – kõik kasutajad peavad suutma orienteeruda keskkonnas ilma suurema pingutuseta, seetõttu peab informatsioon olema selge ja asjakohaselt paigutatud;
- **ilu** – kaunist keskkonda on alati parem kasutada.^[4]

Et saavutada kaasava keskkonna kujundamisel parimaid tulemusi, rõhutatakse seitsme faktori rakendamise olulisust:

1. otsustajate kaasatus;
2. koordineerimine ja järjepidevus;
3. võrgustumine ja kogukondade kaasatus;
4. strateegiline planeerimine;
5. teadmiste ja oskuste juhtimine;
6. ressursid;
7. kommunikatsioon ja turundus.

Kõigil neil seitsmel elemendil on tähtis individuaalne roll, kuid ellu rakendades on nad tihedalt üksteisega läbi põimunud.^[4]

Paljudes valdkondades toetab kaasav disain teisi eesmärke ühiskonnas. Esile võib tuua jätkusuutliku arengu, keskkonna-küsimused, kultuurilise mitmekesisuse, kasutusturvalisuse ja tuleohutuse, esteetikaküsimused jms. Tuleb püüelda selle poole, et kõik need ühiskonna vajadused saaksid toimida koosmõjus kaasava disainiga. Kaasav disain toetab jätkusuutlikku arengut eelkõige jätkusuutlikkuse sotsiaalse mõõtme

kaudu. Esteetiline pool on väga oluline muutmaks tooted ja keskkonna atraktiivseks ning aitab omakorda kaasa sellele, et ligipääsetavus ning kasutajasõbralikkus oleksid pakutavates lahendustes tavaliseks nähtuseks.

Universaalne disain on strateegia, mis eeldab, et planeerimisprotsessis, tugitegevuses, elluviimises ja järelhinnangus lähtutakse erialaülesuse põhimõttest. Hea kaasamine on väga oluline, et suuta haarata erinevaid kasutajaid, on ju kaasamine ühiskonna demokraatlike protsesside üheks olulisemaks eesmärgiks. Universaalne disain ei too enesega alati kaasa uusi tööprotsesse, kuid eeldab kasutajate esindusorganisatsioonide laialdast osalemist ning erinevate kasutajate kogemuse arvestamist.

Kesksel kohal on puudega inimeste kogemus ning seega on puudega inimeste organisatsioonid oluliseks koostööpartneriks arendusprotsessides ning lahenduste sobivuse tagamisel. Lihtsate ülesannete korral, kus on olemas head ning tunnustatud lahendused, pole sekkumine alati vajalik. Keerukate ülesannete puhul, ehitus- ja planeerimiseseaduse järgimisel, töös universaalse disaini uute lahendustega ning lahenduste täpsustamisel on väga oluline kaasata

kasutajaid, et tagada head ja kõikidele sobivad lahendused. Universaalne disain ärgitab kujunduse, kasutuse ja hoolduse puhul ülimale täpsusele.

Eestis puudub otseselt kaasava disaini rakendamisele keskendunud seadus ja ligipääsetavust ning ühiskonnaellu kaasatust reguleeritakse süsteemsemalt erinevate seaduste ja määruste abil. Teatud mõttes on selline lähenemine õigustatud, sest nii on teema kaetud eri valdkondade lõikes, kuid samas on olukordi, kus üksikute seaduste loomisel on jäänud sihtgrupi vajadused täielikult arvestamata. Käesoleva juhendmaterjali temaatilistes peatükkides on viidatud ka Eestis kehtivatele seadustele, määrustele ja normidele, järgnevalt vaid lühiülevaade.

Ehitatud keskkonna loomisel erinevate puudega inimeste vajaduste arvestamiseks kehtib alates 28. novembrist 2002 majandus- ja kommunikatsiooniministri määrus nr 14, milles on kinnitatud nõuded liikumis-, nägemis- ja kuulmispuudega inimeste liikumisvõimaluste tagamiseks üldkasutatavates ehitistes.^[5] Määrus kehtestati "Ehitusseaduse" (RT I 2002, 47, 297) § 3 lõike 10 alusel.

See dokument on otseselt sõnastatud kui projekteerimisnõuded ühele kindlale sihtgrupile, kelleks antud juhul on liikumis-, nägemis- ja kuulmispuudega inimesed. Käesolev juhendmaterjal seab seevastu eesmärgiks projekteerimismõnede sidususe kogu projekteerimise ja planeerimistegevuse lõikes, nii et projektide koostamisel arvestataks maksimaalse osa ühiskonnaliikmete vajadusi.

Lisaks nimetatud dokumendile mõjutavad elukeskkonna kujunemist Eestis oluliselt ka ehitiste tervisekaitse- ja ohutusnõuded, soovituslikud standardid akustikale, toodetele, linnatänavatele jpm.

Mõned näited:

- Ehitusseadus^[6]
- Elamuseadus^[7]
- Muinsuskaitseadus^[8]
- Koolieelse lasteasutuse seadus^[9]
- “Laste hoolekandeametuse tervisekaitsealused”, sotsiaalministri määrus nr 4 09. 01. 2001 (RTL 2001, 8, 119; 2002, 29, 413)^[10]
- Tervisekaitsealused kooli päevakavale ja õppekorraldusele^[11]
- Tervisekaitsealused toitlustamisele koolieelses lasteasutuses ja koolis^[12]
- Tuleohutuse seadus^[13]
- Ehitisele ja selle osale esitatavad tuleohutusnõuded^[14]
- Rahvatervise seadus^[15]
- “Ehitiste heliisolatsiooninõuded. Kaitse müra eest”; Eesti projekteerimismõnede EPN 16.1 (eelnõu); välja antud märtsis 1999^[16]
- Teeseadus^[17]
- Ühistranspordiseadus^[18]
- Linnatänavad, ET-1 0315-0216-0219^[19]
- Toote ja teenuse ohutuse seadus^[20]
- Erivajadusega isikute kutseõppeasutuses õppimise tingimused ja kord^[21]

Loetletud normatiivid ei ole koostatud kaasava disaini spetsiifikat silmas pidades, mistõttu on vaja luua ühtne ja sidus, seadusandlusülene arusaam kõiki kaasava elukeskkonna kavandamise olemusest, eesmärkidest ja moodustest. Ometi on olemasolevas seadusandluses pidepunkte, mida kõiki kaasava elukeskkonna tellijatel, projekterijatel ja haldajatel on igapäevases töös võimalik universaalse disaini põhimõtteid silmas pidades rakendada.

Lisaks ligipääsetavusele tuleb väga oluliseks pidada ka hoones pakutava teenuse kättesaadavust ja kvaliteeti.

Eriregulatsioone teenuste kohta:^[22]

- [Tervisekaitsenõuded asenduskoduteenusele](#)
- [Tervisekaitsenõuded ujulatele, basseinidele ja veekeskustele](#)
- [Tervisekaitsenõuded lapsehoiuteenusele](#)
- [Tervisekaitsenõuded ilu- ja isiku teenuste osutamisele](#)
- [Tervishoiuteenuste korraldamise seadus](#)

Puuetega inimesed reisivad aasta-aastalt järjest rohkem ning seetõttu on oluline nii ligipääsetavus kui ka sellekohase info (majutuse, transpordi, kultuuriväärtuste jmt kohta) kättesaadavus.

Ehitusmäärus nr 14 § 9 nõuab, et linnaplaanidel ja -skeemidel, reisijuhtides, transpordiskeemidel ja -teatmikes jne oleks ära näidatud ehituslike takistustega või takistusteta alad ja hooned (hotellid, muuseumid, teatrid, kinod, muud ühiskasutatavad asutused ja objektid, parkimisvõimalused) ning ratastoolikasutajatele kohaldatud ühissõidukite liiklusmarsruudid.

Eesti Liikumispuudega Inimeste Liidu eestvedamisel loodi 2005. aastal Eesti liikumisvabadust kaardistav veebiportaal www.liikumisvabadus.invainfo.ee, mille eesmärgiks on jagada infot ligipääsetavusest kõigile liikumiskustega inimestele. Hoone esitatakse kas ligipääsetavana, piiratud ligipääsuga või mitteligipääsetavana. Hindamise aluseks on võetud kehtivaid ehitusmääruse nõudeid ja universaalse disaini põhimõtteid.

2.1. Ülevaade teiste riikide praktikast

Kaasava disaini printsiipide juurutamiseks kasutatakse üldiselt poliitilisi meetmeid. Neil poliitikatel on riigiti erinevad nimetused, kuid üldised eesmärgid on samad – muuta keskkonnad, rajatised, teenused, tooted jm võimalikult paljudele inimestele ligipääsetavaks, et võimalikult paljud kodanikud integreerida ühiskonda ja kaasata sotsiaalsesse ellu. Nende poliitikate kaugem eesmärk on tagada võimalikult paljude inimeste võimalikult iseseisev hakkamasaamine.

Lisaks erinevatele nimetustele erinevad riigiti ka poliitikate ning nende raames väljatöötatud juhendmaterjalide rõhuasetused.

Norra

Norras on kaasava disaini põhimõtete juurutamisega tegeletud kaua ja põhjalikult, mistõttu on ta tõusnud eeskujuks teistelegi riikidele. Norras on seatud eesmärgiks rakendada aastaks 2025 universaalse disaini põhimõtteid läbivalt kogu ühiskonnas. Eesmärk on seotud ka teiste valdkondade strateegiatega ja seadusandlusega transpordi arengukavast kuni kohalike kogukondade arendamise programmi maapiirkondades.

Norra arhitektuuripoliitika^[23] sõnastab selgelt, et universaalse disaini põhimõtete järgimine aitab ühiskonnal kohaneda uute elukeskkonnale esitatavate nõudmistega, mis tulenevad elanikkonna vananemisega seotud demograafilisest trendist.

Samuti loob universaalne disain uusi võimalusi sotsiaalseks sidususeks. Eriti täpsed ollakse uusehituse valdkonnas. Inimeste vaimne ja füüsiline heaolu sõltub kvaliteetsest arhitektuurist, mis määratleb isikliku ja avalik-ühiskondliku ruumi raamistikku, loob kokkusaamiskohti ja soodustab suhtlemist. Elamupiirkondade kavandamisel tehakse koostööd sotsiaaltöötajate ja arstide-õdede võrgustikuga, et elukeskkond oleks tulevikus paremini kohandatav vananeva elanikkonna vajadustega, näiteks aktiivse eluviisi jätkamiseks ja edendamiseks ka eakate puhul.

Hiljutistest arengutest tasub välja tuua, et 20.06.2008 võeti vastu otsus “*Anti-discrimination and Accessibility Act*”, mis keelab igasuguse, nii otsese kui kaudse isikute puudest tingitud diskrimineerimise. Kaudse diskrimineerimise all mõistetakse puudega isiku halvemasse positsiooni asetamist tervete inimestega võrreldes. Akti jõustumise järelevalvet teostab spetsiaalne võrdsuse ja antidiskrimineerimise ombudsman (*The Equality- and Anti-Discrimination Ombud*).

Rootsi

Rootsi on Norra kõrval teine universaalse disaini eestkõneleja maailmas. 1967. aastal võeti vastu esimene temaatiline õigusakt, mis sätestas, et avalik ehitis tuleb rajada liikumispuudega inimesele ligipääsetavana. 1971. aastal lisati nõue ka nägemispuudega inimeste kohta. Sellest ajast alates on Rootsi

seadusandlus järjest sügavamalt kaasava disaini printsiipidest läbi põimunud – alates 1987. aastast peavad ehitised olema mitte ainult ligipääsetavad, vaid ka kasutatavad ning 2001. aastal rakendus tagasiulatuv seadus – ka juba ehitatud kesk-kond tuleb kohandada kasutatavaks liikumis-, nägemis- ning intellektipuudega inimestele.^[24]

Soome

Otseseid temaatilisi seadusi Soomes vastu võetud ei ole, toetatakse põhiseadusele ja teema on põhjalikult käsitletud ehitusseaduses.^[25] Ka Soome arhitektuuripoliitika^[26] ütleb selgelt, et elukeskkonna kättesaadavus ja ligipääsetavus on igapäevase õiguse. Füüsiline keskkond peab tervikuna edendama demokraatiat ja võrdõiguslikkust. 1970. aastatel pandi esmakordselt kirja üldised juhised hoonete kavandamiseks nii, et need sobiksid inimestele, kelle liikumisvõime on piiratud. Rõhutatatakse terviklikku lähenemist: toimivate lahendusteni jõudmiseks peavad ligipääsetavuse tagamise meetodid olema garanteeritud elukeskkonna rajamise kõikides faasides planeerimisest ja projekteerimisest kuni ehitamise, järelevalve ja hoolduseni. Elukeskkonna kasutajatena nähakse kõiki inim-gruppe lastega peredest vanuriteni.

Elukeskkonna kvaliteedi hindamisel lähtutakse sellest, mil määral võimaldab keskkond igal inimesel seda nii enda kui üldise heaolu nimel kasutada. Ligipääsetavus aitab kodanikke ühiskonnaellu kaasata, võimaldada neile enese arendamist ja

edukat, teadlikku toimimist sootsiumis. Niisugused inimesed on entusiastlikumad ja altimad oma kogemusi ja teadmisi teistega jagama. Väärtustatud ja ligipääsetav elukeskkond suurendab rahvuslikku rikkust ja riigi konkurentsivõimet. Ühiskonnaelu kiiretest muutustest tulenev vajadus uute lahenduste järele nõuab, et võimaldataks kõikide inimeste oskuste ja teabe kasutamist üldise heaolu nimel. Soome arhitektuuripoliitika rõhutab ka kasutajakeskse planeerimise rolli, kus sõltumatud kasutajagrupid kaasatakse elukeskkonna ruumilise kavandamise otsustustesse algusest peale. Kodanikualgatuse renessanss, nagu soomlased seda nimetavad, tõstab elanikkonna keskkonnateadlikkust, mis avaldub ka nõudmistes keskkonnaharidusele ja nn arhitektuurikasvatusele.^[27]

Lisaks riiklikele arhitektuuripoliitikatele mõjutavad universaalse disaini põhimõtete rakendumist ehitustegevuses ka regionaalse ja lokaalse tähtsusega arhitektuuripoliitikad, näiteks Uusimaa ja Ida-Uusimaa arhitektuuripoliitika.^[28] Siin tuuakse eraldi välja kasutaja roll ja võimalused ehitusprotsessi mõjutajana. Kasutajal on võimalus sõnastada elukeskkonna kvaliteedinõuded ja osaleda kohalike loomisega kohalike organisatsioonide kaudu. Teenindusasutused, kodud ja töökohad peavad paiknema lähestikku ja nende vahel peab saama liikuda mugavalt ja turvaliselt. Liikumine peab olema mugav ja turvaline kõigile – eakatele, lastega peredele jt. Seeläbi saab edendada inimestevahelist reaalsust, elavdada kohalikku kultuuri ja kasvatada kogukonnatunnet.

Terminoloogias kasutatakse sõnapaari “ehitatud keskkond” ja “kultuurmaastik” kui ressursse ja üheskoos loodud väärtusi, mis pakuvad huvi ka turismi vaatenurgast. Tähelepanu tuleb pöörata viitade jt ruumis orienteerumist hõlbustavate vahendite ning teenindusasutuste kavandamisele nii, et ka kohaliku tähtsusega kergliiklus- ja terviserajad oleksid kõigile ligipääsetavad ja kasutatavad.

Et kohalike omavalitsuste lokaalsed arhitektuuripoliitikad lähevad kohati väga detailseks, on nende rakendamise järelevalve just kohalike otsustajate ja ametnike käes. Kohalikul tasandil on ka mugavam selliseid arhitektuuripoliitikaid ajas jätkuvalt täiendada ja parandada ning muutuvatele sotsiaal-majanduslikele oludele kohandada.

Prantsusmaa

Prantsusmaa arhitektuuripoliitika suunad viitavad keskkonnahariduse osatähtsusele igal tasandil. ELi liikmesriikide võrdlev analüüs^[29] (Prantsusmaa võrdluses Soome, Poola, Itaalia, Norra, Austria ja Suurbritanniaga) toob esile organisatsioonidevahelise koostöömudeli võimalused keskkonnahariduse edendamiseks. Esile toodud teemad, mis on keskkonnateadlikkuse arendamisel olulised – keha ruumis, elukeskkond ja loodus, ökoloogia, tehnoloogia, kodanikuks olemine ja esteetiline mõõde – on lahti seletatavad ka kaasava disaini põhimõtete abil.

Austria

Austria ehituskultuuri raport aastast 2006^[30] ütleb viidates Austria parlamendi resolutsioonile 91/E (XXIIGP), vastu võetud 2.03.2005, et ehitatava keskkonna ja iga üksiku hoone kvaliteedi määravad tema kasutatavuse, ökonoomsuse ja kestlikkuse sidusus nii sotsiaal-majanduslikus kui protseduurilises mõttes. Arhitektuuripoliitikal on vastav kontseptuaalne pädevus, et siduda ehituskultuur targa ruumilise planeerimise ja disainiga, mis annab selged juhised ja soovituselised otsustajatele haldusstruktuuri eri tasanditel kui ka haridusasutustele ja erialaorganisatsioonidele.

Arhitektuuripoliitika abil tagatakse, et näiteks avaliku sektori poolt rajatavad hooned, hallatava territooriumi arendusprojektid ja olemasoleva kinnisvara hooldamine vastavad elanikkonna ehk kasutajate vajadustele. Erilise tähelepanu all on rahaliste ressursside piiratuse puhul kõik riigihangetesse puutuv.

Horvaatia

Horvaatia arhitektuuripoliitika^[31] eesmärgiks on olla pidevalt areneva protsessiga tõukejõuks, mis tagab avaliku ruumi sotsiaalse sidususe, vältides selle eksklusiivseks, kommertslikuks ja privaatseks muutumist. Rõhutatakse, et kaasavad esteetilised nõuded elukeskkonnale peavad olema kooskõlas lokaalsete väärtustega. Arhitektuuripoliitika seab

kriteeriumid, mille alusel elukeskkonda, mh hooneid, kavandatakse turvaliste ja tervistavatena. Arhitektuuripoliitikat loetakse instrumendiks, mille abil saab muuta elukeskkonna kasutamise kohalikule elanikkonnale mugavaks, aidates see läbi kaasa elanikkonna püsimisele maapiirkondades.

Hispaania

Hispaanias kasutatakse mõistet “*diseño universal*”, universaalne disain. Tähtsaim dokument on PNdA (*I Plan Nacional de Accesibilidad 2004–2012*),^{[32][33]} mis valmis koostöös Hispaania Töö- ja Sotsiaalministeeriumi ning IMSERSOga (Hispaania Sotsiaalsete Teenuste ja Eakate Instituut). Dokument reastab saavutatavad eesmärgid, kirjeldab barjäärideta avaliku ruumi loomise põhimõtteid, kaasava disaini õpetamist ülikoolides ja majanduslikku tasuvust. Saavutada tuleb universaalse disaini põhimõtete üle riigi rakendamine aastaks 2020.

Edukamalt on põhimõtteid rakendanud suured linnad – Madrid, Barcelona, Malaga. Eesmärgipäraselt on tegutsenud ka peamistes turismipiirkondades – Andaluusias, Kataloonias, Valencias. PNdA käsitleb linnaruumi, ühistransporti, avalikke hooneid, teenuseid, elamuid erivajadustega inimestele.

Ameerika Ühendriigid

Ameerika Ühendriikides kehtib aastast 1991 *Americans with Disabilities Act Standards for Accessible Design*.^[34] Seda täiendati aastatel 2004^[35] ja 2010. Viimased täiendused jõustuvad 15. märtsil 2012.^[36] Lisaks eelnimetatud aktile annavad suuremad linnad välja oma juhendmaterjale avalike alade kujundamiseks. Lähtutakse teadmistest, et universaalse disaini põhimõtted aitavad kaasa turismi arengule.^[37]

Argentiina

Argentiinas on avaliku ruumi projekteerimise abimaterjaliks *Plan Nacional de Accesibilidad y Turismo*^[38] (Riiklik Ligipäasetavuse ja Turismi Arengukava), mis hõlmab lisaks avaliku linnaruumi praktikatele ka turismi, käsitledes täpsustavalt maastikke/rahvusparke ning ranna-alasid.

Tšiili

Tšiilis on projekteerijatele ja avaliku sektori ametnikele kasutada juhendmaterjal *Manual de Accesibilidad Universal, Ciudades Y Espacios para Todos*, 2010^[39] (Universaalse ligipäasetavuse käsiraamat, Linnad ja kohad kõigile), mida kasutatakse uute avalike alade rajamisel.

Käesoleva juhendmaterjali koostajad on tutvunud ka teiste taustamaterjalidega. Näiteks Saksamaa, Suurbritannia, Singapuri,^[40] Hongkongi,^[41] India,^[42] Jaapani,^{[43][44][45]} Kanada^[46] ja Austraalia^[47] praktikatega.

Eesti võiks näiteks Norra eeskujul^[48] oma riiklikus arhitektuuri- ja disainipoliitikas lähtuda võrdõiguslikkuse põhimõttest ning teravdada tähelepanu elukeskkonna ligipääsetavuse tagamisele: alustuseks avalike hoonete ja ühiskondlikult kasutatava (linna)maastiku juures, laiendades rakendusala samm-sammult kogu ehitatavale keskkonnale.

Samu reegleid tuleb läbivalt järgida ka taristu, eeskätt transpordivõrgu terviklikul kohandamisel ja arendamisel kogu sektori ulatuses. Elukeskkonna kui kultuuripärandi hoidmisel ja arendamisel täna ja homme on vaja toetuda nii kohalikule kui ka rahvusvahelisele kogemusele ning näha ette tulevikustsenaariume, mis aitavad meil elujõulise ühiskonnana muutustega kohaneda.

Kokkuvõttes võib soovitada arhitektuurikomisjonide tava jätkumist nii, et kohalike omavalitsuste otsustajad, kes on seotud ehitussektoris toimuva koordineerimisega, läbiksid kaasava disaini põhimõtete alase täiendkoolituse. Seejärel suudaksid nad tagada vastavate põhimõtete rakendamise kõiki kaasava elukeskkonna kavandamisel ja loomisel.

Samuti on vajalik vastavad koolitused läbi viia ehitusjuhtide ja teiste erialaspetsialistide seas nii, et kaasava disaini põhimõtete järgimine linnaehituslikus ja arhitektuurses projekteerimises muutuks loomulikuks praktikaks. Kaasava disaini suunised, kogemused ja praktika tuleks viia õppejõududeni ja integreerida need teadmised õppekavadesse nii üld-, kutse kui ka kõrghariduse tasandil.

2.2. Bibliograafia

1. Inclusive design toolkit. What is inclusive design? Definitions of design, <http://www.inclusivedesigntoolkit.com/betterdesign2/whatis/whatis.html#p20> (15.02.2012)
2. Inclusive design toolkit, http://www.inclusivedesigntoolkit.com/betterdesign2/whatis/whatis.html#./images/rsz_defnofinclusivetop__200.gif (15.02.2012)
3. The Philips Index: Calibrating the Convergence of Healthcare, Lifestyle and Technology. A web-based survey of 1500 internet users aged 18–75, 2004, www.usa.philips.com (15.02.2012)
4. Dr. S. Claus, C. Horsch, I. Krauss, Universal Design: Designing Our Future. Berlin: Internationales Design Zentrum Berlin, 2008, lk 78–80.
5. Nõuded liikumis-, nägemis- ja kuulmispuudega inimeste liikumisvõimaluste tagamiseks üldkasutatavates ehitistes. – Majandus- ja kommunikatsiooniministeerium, määrus 28.11.2002 nr 14, <https://www.riigiteataja.ee/akt/226420>
6. Ehitusseadus, RT I, 29.12.2011, 197, <https://www.riigiteataja.ee/akt/13198706?leiaKehtiv>
7. Elamuseadus, RT 1992, 17, 254, <https://riigiteataja.ee/akt/829085?leiaKehtiv>
8. Muinsuskaitse seadus, RT I, 21.03.2011, 8, <https://www.riigiteataja.ee/akt/738898?leiaKehtiv>
9. Koolieelse lasteasutuse seadus, RT I 1999, 27, 387, <https://www.riigiteataja.ee/akt/13343125?leiaKehtiv>
10. Laste hoolekandeaasutuse tervisekaitse nõuded, RTL 2001, 8, 119, <https://www.riigiteataja.ee/akt/23119?leiaKehtiv>
11. Tervisekaitse nõuded kooli päevakavale ja õppekorraldusele, RTL 2001, 43, 602, <https://www.riigiteataja.ee/akt/12782669?leiaKehtiv>
12. Tervisekaitse nõuded toitlustamisele koolieelses lasteasutuses ja koolis, RTL 2008, 7, 81, <https://www.riigiteataja.ee/akt/12912436>
13. Tuleohutuse seadus, RT I, 30.12.2011, 39, <https://www.riigiteataja.ee/akt/130122010013?leiaKehtiv>
14. Ehitisele ja selle osale esitatavad tuleohutusnõuded, RT I 2004, 75, 525, <https://www.riigiteataja.ee/akt/812131?leiaKehtiv>
15. Rahvatervise seadus, RT I 1995, 57, 978, <https://www.riigiteataja.ee/akt/832080?leiaKehtiv>
16. EVS 842:2003, Ehitiste heliisolatsiooninõuded. Kaitse müra eest, <http://www.evs.ee/tooted/evs-842-2003>
17. Teeseadus, RT I 1999, 26, 377, <https://www.riigiteataja.ee/akt/696444?leiaKehtiv>
18. Ühistranspordiseadus, RT I 2000, 10, 58, <https://www.riigiteataja.ee/akt/672807?leiaKehtiv>
19. EVS 843:2003, Linnatänavad, <http://www.evs.ee/products/evs-843-2003>
20. Toote ja teenuse ohutuse seadus, RT I 2004, 25, 167, <https://www.riigiteataja.ee/akt/961307>
21. Erivajadusega isikute kutseõppeasutuses õppimise tingimused ja kord, RTL 2006, 66, 1217, <https://www.riigiteataja.ee/akt/1062457?leiaKehtiv>
22. Toote ja teenuse ohutus. – Sotsiaalministeerium, <http://www.sm.ee/tegevus/tervis/tervislik-elukeskkond/toote-ja-teenuseohutus.html> (26.02.2012)

23. Norra arhitektuuripoliitika, www.regjeringen.no (26.02.2012)
24. The National Board of Housing, Building and Planning, Legislation – The Planning and Building Act. Boverket, 2006, <http://www.boverket.se/Global/Webbokhandel/Dokument/2005/Legislation.pdf> (26.02.2012)
25. Rakennuksen Käyttöturvallisuus. Suomen Rakentamismääräyskokoelma (RakMk) F2, 2001, http://rmseura.tkk.fi/rmllehti/2003/nro2/RakMek_36_2_2003_4.pdf (26.02.2012)
26. Soome arhitektuuripoliitika, www.apoli.fi (26.02.2012)
27. Soome arhitektuuriharidus, www.arkkitehtuurikasvatus.fi (26.02.2012)
28. Uusimaa ja Ida-Uusimaa arhitektuuripoliitika Soomes, <http://www2.uudenmaanliitto.fi/Apoli/commonapoli.pdf> (26.02.2012)
29. La Sensibilisation du Jeune Public A L'Architecture. Recommendations pour la France, 2008, <http://www.culture.gouv.fr/culture/politique-culturelle/archiujuin08.pdf> (26.02.2012)
30. Österreichischer Baukulturreport 2006, http://www.baukulturreport.at/index.php?idcatside=129&mod33_1=print (26.02.2012)
31. Horvaatia arhitektuuripoliitika, <http://www.mzopu.hr/default.aspx?id=11476> (26.02.2012)
32. I Plan Nacional de Accesibilidad 2004–2012, <http://usuarios.discapnet.es/disweb2000/lex/AccePlan2004-2012.pdf> (26.02.2012)
33. I Plan Nacional de Accesibilidad 2004–2012. Informe de Aplicación, <http://www.iuee.eu/pdf-publicacio/109/bHyrEc2VeKlvIfOictjd.PDF> (26.02.2012)
34. Americans with Disabilities Act – ADA Standards for Accessible Design. – U. S. Department of Justice, 1991, <http://www.ada.gov/stdspdf.htm> (26.02.2012)
35. Americans with Disabilities Act and Architectural Barriers Act Accessibility Guidelines. – U. S. Department of Justice, 2004, <http://www.access-board.gov/ada-aba/final.pdf> (26.02.2012)
36. ADA Standards for Accessible Design. – U. S. Department of Justice, 2010, <http://www.access-board.gov/ada-aba/ada-standards-doj.cfm> (26.02.2012)
37. Universal Design New York. – Center for Inclusive Design & Environmental Access, University at Buffalo, The State University of New York, 2003, <http://www.nyc.gov/html/ddc/downloads/pdf/udny/udny2.pdf> (26.02.2012)
38. Plan Nacional de Accesibilidad y Turismo, 2010, www.conadis.gov.ar/doc_publicar/congresos/PUBLICACION%20DE%20PONENCIAS%20FINAL.pdf (26.02.2012)
39. Manual de Accesibilidad Universal, Ciudades Y Espacios para Todos, 2010, http://www.ciudadaccesible.cl/index.php?option=com_content&view=article&id=22&Itemid=44 (26.02.2012)

40. Universal Design Guide, Singapore, 2007,
http://www.bca.gov.sg/barrierFree/others/ud_guide_2007.pdf
(26.02.2012)
41. Hong Kong Planning Standards and Guidelines,
http://www.pland.gov.hk/pland_en/tech_doc/hkpsg/full/index.htm
(26.02.2012)
42. Universal Design India Principles,
<http://www.humancentereddesign.org/newsevents/UniversalDesignIndiaPrinciples.pdf>
(26.02.2012)
43. JIS X8341, the Japanese Industrial Standards
Committee (JISC), 2004 (rev 2009).
44. Bill Amending Part of the Accessible and Usable Building Law, 2002,
http://www.mlit.go.jp/kisha/kisha02/07/070307_.html
(26.02.2012)
45. International Association for Universal Design in Japan,
<http://www.iaud.net/en/>
(26.02.2012)
46. Disability-Related Policy in Canada,
<http://www.disabilitypolicy.ca/resourcesNational.php>
(26.02.2012)
47. Disability WA, Australia,
<http://www.disability.wa.gov.au/aud/planningbetteraccess/universaldesign.html>
(26.02.2012)
48. Universal Design in Norway,
www.universell-utforming.miljo.no
(26.02.2012)

3. Elukeskkonna erinevad kasutajad

Keskkondi, teenuseid ja tooteid planeerides, arendades ning disainides on oluline meeles pidada, et loodava keskkonna või teenuse tarbijad ning kasutajad on üksikisikud, kes erinevad üksteisest oma teadmiste, oskuste, võimete, mõõtude ning kehakuju poolest.

Avalike teenuste ja keskkondade loomise levinud praktika lähtub aga suurtest üldistustest, mistõttu liiga paljudel ühiskonna liikmetel on raskusi ka kõige lihtsamate teenuste tarbimisel või on need täiesti kättesaamatuks kujundatud. Statistikast ilmneb, et valdav osa elanikkonnast vajab või saaks paremini hakkama kaasava disaini printsiipidel kujundatud tooteid ja teenuseid kasutades.

Käesolevas peatükis kirjeldame erinevate kasutajagruppide spetsiifikaid ning neist tulenevaid vajadusi, et aidata nii kujundustööde tellijaid kui kujundajaid arvestada võimalikult paljusid kasutajagruppe teenuste ja keskkondade planeerimisfaasist alates.

Peamise põhjusena kaasava disaini arendamiseks ja levikuks tuuakse välja demograafilisi muutusi ühiskonnas – elanikkonna üldist vananemist. Nii füüsilisel kui vaimsel vananemisel inimeste sooritusvõime järk-järgult langeb ja aeglustub, mis nõuab kasutatavalt keskkonnalt, tootelt ja teenuselt madalamat lävendit. Tänapäevases Euroopa Liidus on enam kui 130 miljonit inimest ehk 36,5% üle 50 aasta vanad, 2020. aastaks prognoositakse, et iga teine täiskasvanu on selles eas.^[1] Eesti arengud on sarnased ülejäänud Euroopaga. Statistikaameti andmetel elas Eestis 2010. a. jaanuaris 482199 50-aastast või vanemat elanikku, st 36% kogu elanikkonnast.^[2]

Vastavalt 2010/2011. aasta Eesti inimarengu aruandele oli 2009. a. eesti naiste oodatav eluiga sünnil 80,07 aastat ning meestel vastavalt 69,84 aastat. Võrreldes vastavaid näitajaid 1990. aasta omaga, on näha selge suundumus eluea pikene misele, mõlema soo puhul on 2009. aastal sündinutel lootus elada pisut üle viie aasta kauem. Pikenev eluiga paraku ei tähenda automaatselt kvaliteetset elustandardit sünnist surmani. Inimarengu aruanne toob välja 2007. a. keskmise näitaja: tervena elatud eluaastaid oli Eesti naistel 70,6 ja meestel 61,3.^[3]

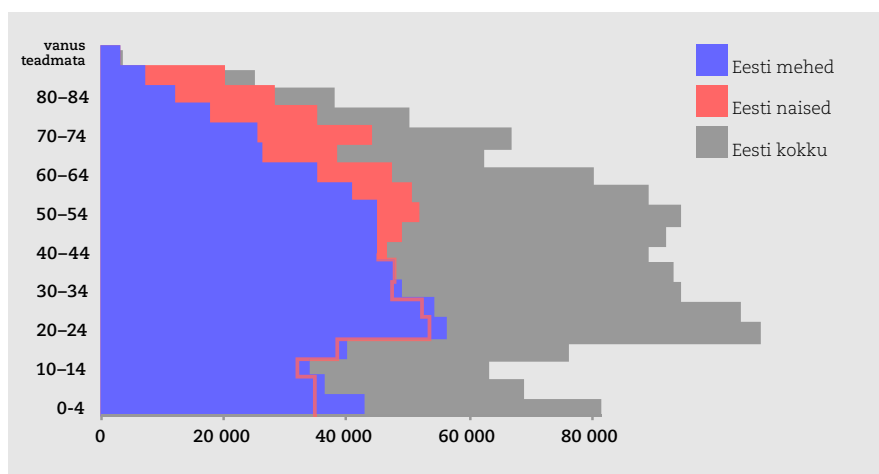
Neid arve kõrvutades näeme, et kõigil ühiskonnaliikmetel tuleb arvestada mitme eluaastaga, mil nende elukvaliteet varasemaga võrreldes oluliselt halveneb. Seda olukorda saab märkimisväärselt leevendada mitte ainult meditsiini kaasates, vaid rakendades nii erinevaid abivahendeid kui ka kohandades keskkondi ja teenuseid-tooteid vananemisega kaasnevate eripäradega.

	Naised	Mehed	Naiste edumaa	Keskmine
Eesti	70,6	61,3	9,3	65,9
MTO Euroopa	70	64	6	67
Maailm	61	58	3	59

Tervena elatud elu (aastates), 2007.^[3]

Seega võib kindlalt väita, et vananevale ühiskonnaliikmele sobivaks kujundatud keskkond pole üksnes kõigile mugavam kasutada nende tervelt elatud aastate jooksul, vaid väga suure tõenäosusega vajavad neid kohandusi kõik inimesed oma elu lõpuaastatel iseseisvamaks toimetulekuks.

Kujundustöid planeerides on oluline arvesse võtta ka oma võimete ja mõõtude poolest keskmisest erinevaid ühiskonnaliikmeid. Neist suurima grupi moodustavad lapsed, keda Statistikaameti andmete kohaselt elab Eestis üle kaheksa tuhande (kuni neljateistaastasi), mis teeb kokku 15,5% kogu elanikkonnast.^[2]

Eesti rahvastiku soo- ja vanuskoosseis, 1. jaanuar 2011 Eesti Statistikaameti andmetel.^[4]

Loomulikult ei tarbi valdav osa eelkooliealistest lastest avalikke teenuseid iseseisvalt, kuid paljud teenused on siiski suunatud otse neile (nt lasteaiad, mänguväljakud jmt).

Samuti on lapsed aktiivsed ühiskonnaliikmed koos oma perekonnaga, mistõttu muutub lastele kättesaamatu teenus või raskesti läbitav keskkond probleemseks kogu perekonnale. Seega on tegemist väga arvestatava hulga keskkonna kasutajatega, kelle vajadusi ignoreerides tekivad igapäeva-elus hakkamasaamisel mitmesugused häired, mille leevendamiseks peab teenuseosutaja tegema lisakulutusi.

Peatüki järgnevates osades tutvustatakse erinevate inimrühmadega (sh laste ja vanuritega) seotud nõudmisi keskkonna toimimisele. Nõudmistesse ja vajadustesse lähemalt süüvides ilmneb, et need sihtrühmiti suures osas kattuvad. Näiteks sobivad madalad lävepakud paremini nii lastele, vanuritele, ratastooliga liikujatele, vaegnägijatele jne.

Peamine vastuseis kaasava elukeskkonna kujundamise printsiipide kasutuselevõtuks avalike keskkondade kujundamisel on olnud põhjendus, et sihtgrupp on liiga väike. Kui lapsed ja vanurid moodustavad elanikkonnast üle kolmandiku ning neile lisanduvad puudega inimesed ja lastega perede teised liikmed, kelle igapäeva-elus toimetulekut häirivad suuremal või vähemal määral ligipääsmatud keskkonnad, on tegu probleemist möödavaatamisega ning tõelise vajaduse mitmetunnistamisega. Ning elanikkond järjest vananeb...

Teine oluline kaasava disaini tõukejõud on suurema tähelepanu pööramine puudega inimestele ning soov neid enam ühiskondlikku ellu kaasa tõmmata. “Aasta-aastalt on puuetega inimeste arv kasvanud. Puuetega inimesi, kellel on määratud puude raskusaste, oli Eestis 2009. aasta alguse seisuga üle 118 000 isiku, moodustades 8,8% rahvastikust.

Valdavalt on tegemist eakate inimestega – 59% kõigist puuetega inimestest on 63-aastased ja vanemad, pisut üle kolmandiku, ehk 35% tööealised ning 6% olid vanuses 0–17 aastat”.^[5]

2012. aasta 1. jaanuari seisuga oli Eestis määratud puue 133441 inimesele.^[6]

	0–6	7–15	16–17	18–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54	55–59	60–62	63–64	65+	Kokku
Keele- ja kõnepuue	178	77	2	8	3	3	3	5	13	15	31	23	2	77	440
Kuulmispuue	90	162	24	159	95	67	81	93	129	129	172	93	49	654	1997
Liikumispuue	299	579	74	324	262	314	445	680	1034	1987	3293	2611	1967	31604	45473
Liitpuue	846	1363	206	734	515	444	484	700	873	1449	2428	2016	1448	13589	27095
Muu	1287	2242	135	463	290	265	379	532	842	1418	2165	1714	1145	17114	29991
Nägemispuue	36	124	18	68	51	56	74	92	112	198	249	187	120	2264	3649
Psüühikahäire	127	736	173	1126	1137	1219	1485	1783	2015	2573	2624	1394	640	4149	21181
Intellektipuue	33	240	93	518	425	417	366	286	262	228	263	106	45	333	3615
Kokku:	2896	5523	725	3400	2778	2785	3317	4171	5280	7997	11225	8144	5416	69784	133441

Puude liik *psüühikahäire* sisaldab intellektipuuet kuni 2008 oktoober tehtud otsustes, edaspidi on intellektipuue näidatud eraldi puude liigina. Puude liik *muu* sisaldab liitpuuet kuni 2007 tehtud otsustes, edaspidi on liitpuue näidatud eraldi puude liigina.

Puudega isikute arv Eestis aastal 2011 puude liigi ja vanuse järgi.^[6]

“Eesti sotsiaalpoliitika defineerib puude kui inimese anatoomilise, füsioloogilise või psüühilise struktuuri või funktsiooni kaotuse või kõrvalekalde, millest tingituna inimene võib vajada kõrvalabi, juhendamist, järelevalvet, erivahendeid ja/ või -tingimusi. Puude raskusastme määramisel võetakse arvesse inimese terviseseisundit, tegevusvõimet, kõrvalabi, juhendamise ja järelevalve vajadust, elukeskkonda, puudest tingitud lisakulusid ning rehabilitatsiooniplaani olemasolul selles ettenähtud tegevusi.”^{[7][8]}

“Puue on ajas muutuv ja mitmetahuline mõiste, mis esindab inimese ja teda ümbritseva keskkonna vahelist suhet. Inimene, kelle tegevusvõime teatud keskkonnas on piiratud, ei pruugi olla piiratud juhul, kui keskkonda on kohandatud või kui ta saab tegutseda mõnes teises keskkonnas.”^[5]

Oma loengus “Barrier Free Design” Nordic School of Public Healthis märtsis 2010 tõi Mai Almén välja puude suhtelisuse: puue ilmneb inimese ja keskkonna kokkupuutel, mistõttu on tegemist suhtelise olukorraga.^[9] Seega võib väita, et invaliidsus ilmneb, kui keskkond ei vasta inimese vajadustele. Nii on tarvis keskkondi, tooteid ja teenuseid luues mõista nii inimeste vajadusi kui keskkonna võimalusi invaliidsuse maksimaalseks elimineerimiseks.

“Puudeid võib jagada nägemis-, kuulmis-, kõne-, liikumis-, vaimse ja kognitiivse arengu puueteks, kusjuures iga eri klassi võib veel liigendada alljaotusteks puude raskusastmest tingitud tegevuspiirangute alusel, millest sõltuvad vajaminevad meetmed.”^[8]

Vastavalt 54. Maailma Terviseassamblee otsusele on Maailma Terviseorganisatsiooni (MTO) liikmesriigid kohustatud oma teaduslikus uurimistöös, epidemioloogilises järelevalves ja aruandluses kasutama rahvusvahelist funktsioneerimisvõime, vaeguste ja tervise klassifikatsiooni – RFK (*International Classification of Functioning, Disability and Health* – ICF).^[10] RFK klassifikatsiooni alusel saab eristada tervisehäiretest tulevaid funktsioneerimisvõime, keskkonnas tegutsemise ja ühiskonnas osaluse piiranguid ja inimese sooritusvõimet mõjutavaid keskkonnategureid.

EV Sotsiaalministeerium on tõlkinud RFK klassifikatsiooni eesti keelde ja soovitanud rehabilitatsioonivaldkonna spetsialistidel seda 2005. aastast kasutada. RFK määratleb puude ja puudespetsiifilise keskkonnatakistuse kahel eri tasandil: meditsiinilisel ja toimetuleku aspektist lähtuvalt. Kaasava elukeskkonna juhendi eesmärgiks on kirjeldada erivajadusest tulenevate keskkonnatakistuste iseloomu, puudespetsiifilisel funktsioonihäire määramisel on antud juhendi kontekstis teisejärguline roll.

Arhitektuurivaldkonna lähiaastate väljakutsed

- Valdkonna arengukava koostamine.
- Mudelipõhise projekteerimise (*Building Information Management* ehk BIM) põhimõtete juurutamine, nn E-ehituse visioon, et aidata konservatiivne ehitussektor Eesti infoühiskonnale järele.
- Eestis jätkub linnastumise trend – kokkupuutepunktid SiM planeeringute osakonna tööga.
- Koostöö HTMiga, et viia ruumiharidus ja disainiõpe Eesti üldhariduskoolidesse.
- Puitarhitektuuri edendamine – puit on ehitusmaterjalina mitmekesiste kasutusvõimalustega, taastuv ja kodumaine ressurss, mida peaksime arhitektuuris järjest enam ja oskuslikumalt kasutama; riik ja omavalitsused peaksid enam eeskujuna näitama.
- Arhitektuurinõukodade süsteemi loomine kohalike omavalitsuste juurde, et pakkuda kohalike omavalitsuste (linna-, valla-) arhitektidele ja ehitusspetsialistidele tuge ekspertarvamuse näol, millest jääb kohtadel sageli vajaka.

Disainivaldkonna lähiaastate väljakutsed

- Valdkonnale tuleb koostada arengukava.
- Nn protsendiseadus ehk kunstiteoste tellimise seadus ei tohiks disainereid diskrimineerida.
- MKMi ning EASi kaasabil tuleb erinevate koostööprojektide ja toetusprogrammide kaudu tõsta ettevõtete ja avaliku sektori disainiteadlikkust – nn disainiredeli kasutuselevõtt ametliku mõõdikuna, juurutamaks ühiskonnas teadlikku disaini kasutamist, et nii Eesti ettevõtjad kui ka avalik sektor disainiredelil n-ö ülespoole liiguksid ja strateegiliselt disaini rakendaksid.
- Riiklikud toetusmeetmed peaksid olema suunatud nõudluse suurendamisele kvaliteetse disaini ja sellel põhineva tootearenduse järele. Selleks tuleb riigihangete tingimustes väärtustada disaini, soodustada disainerite, ettevõtete ja teadusasutuste koostööd projektitoetuste, innovatsiooniosakute ja ettevõtluskeskuste toetamise kaudu.
- Koostöö elavdamine inseneride ja disainerite vahel.

KULTUURIMINISTEERIUM

Aitäh!

Veronika Valk

veronika.valk@kul.ee